

Джерела та література:

1. Аврех А. Я. Царизм накануне свержения / А. Я. Аврех. – М.: Наука, 1989. – 256 с.
2. Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/vebovr/
3. Генерал Алексеев и Временный Комитет Государственной Думы // Красный Архив. – Том второй / Под редакцией В. В. Адоратского, В. В. Максакова, В. И. Пичета, М. Н. Покровского, В. П. Полонского, В. М. Фриче. – М.-Л.: Государственное издательство, 1922. – С. 284-286.
4. Державний архів в Автономній Республіці Крим (ДААРК). – Ф. Р-1694. – Оп. 1. – Спр. 2.
5. Ерошкин Н. П. История государственных учреждений дореволюционной России: Учебник для студентов высших учебных заведений по специальности «Историко-архивоведение» / Н. П. Ерошкин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1983. – 352 с.
6. Иоффе Г. З. «Белое дело». Генерал Корнилов / Г. З. Иоффе / Отв. ред. В. П. Наумов. – М.: Наука, 1989. – 291 с.
7. Иоффе Г. З. Крах российской монархической контрреволюции / Г. З. Иоффе / Отв. ред. И. И. Минц. – М.: Наука, 1977. – 320 с.
8. Иоффе Г. З. Февральская революция 1917 года в англо-американской буржуазной историографии / Г. З. Иоффе. – М.: Наука, 1970. – 264 с.
9. Ишин А. В. Из истории деятельности органов Временного правительства в Таврической губернии (по архивным материалам) / А. В. Ишин // Крымский Архив. – 2009. – № 11. – С. 51-59.
10. Ишин А. В. К вопросу о специфике процесса «фрагментации власти» в Крыму после Февральской революции: по архивным материалам / А. В. Ишин // Культура народов Причерноморья . – 2011. – № 196. – Т. 2. – С. 84-87.
11. Керенский А. Ф. Дело Корнилова / А. Ф. Керенский. – М.: Задруга, 1918. – 199 с.
12. Ленин В. И. Задачи пролетариата в нашей революции (Проект платформы пролетарской партии) / В. И. Ленин // Полное собрание сочинений (Март – апрель 1917). – 5-е изд. – М.: Из-во политической литературы, 1974. – Т. 31. – С. 149 – 186.
13. Март-май 1917 года. Обзор положения России за три месяца революции по данным отдела сношений с провинцией Временного Комитета Государственной Думы / Пред. Я.А. Яковлева // Красный Архив. – Том второй (пятнадцатый) / Под редакцией В.В. Адоратского, В.В. Максакова, М.Н. Покровского, В.П. Полонского, В.М. Фриче. – М.-Л.: Государственное издательство, 1926. – С. 30-60.

Гамалія К.М.**УДК 712.03.904****САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО ЄВРОПИ: САДИ АНТИЧНОСТІ**

***Аннотація.** В статтє говориться о розвитку садово-паркового искусства на території Європи в античний період. Виділені характерні особливості, отличаючі сади і парки, возникші в античніє времена в Греції і Римської імперії. Показано, що природніє групи деревьєв, росише на горних склонах Древньої Греції, были основой для священних роц. Деревья, прилегаючіє к храмам, назывались храмовыми роцями, окружаючіє водоёмы – нимфеями, роци, посвящённые героям – героонами. Характерными для данного периода были сады и аллеи, в которых древнегреческие философы (Платон, Аристотель, Эпикур) передавали знания своим ученикам. Переняв некоторые художественные идеи у греков, римляне революционизировали садово-парковое искусство. Парковый ансамбль со всеми его атрибутами является продуктом римской цивилизации. Роскошный сад становится неотъемлемой частью стилия жизни римской знати. Укрываючись на загородных виллах от летней жары, римские нобили стремились продемонстрировать своё богатство, а также познания в области литературы и философии. Декоративность и символизм стали вытеснять природную красоту ландшафта. Высокого уровня достигло в этот период топиарное искусство. Засушливый климат и сложный рельеф местности потребовали решения многих инженерных проблем. Автором подчеркнут вклад античного паркостроения в становление и развитие европейской и мировой садово-парковой культуры.*

***Ключевые слова:** садово-парковое искусство, античность, культура, древняя Греция, Римская империя.*

***Анотація.** У статті йдеться про розвиток садово-паркового мистецтва на теренах Європи в античний період. Виділені характерні особливості, що відрізняють сади і парки, створені за античних часів у Греції та Римській імперії. Показано, що природні групи дерев, які росли на гірських схилах давньої Греції, були основою для священних гаїв. Деревя, що прилягали до храмів, називалися храмовими гаями; ті, що оточували водойми – нимфеями; гаї, присвячені героям – героонами. Характерними для цього періоду були сади та алеї, в яких давньогрецькі філософи (Платон, Аристотель, Епікур) передавали знання своїм учням. Запозичивши деякі художні ідеї у греків, римляни революціонізували садово-паркове мистецтво. Парковий ансамбль з усіма його атрибутами є продуктом римської цивілізації. Розкішний сад стає невід'ємною часткою стилию життя римської знаті. Ховаючись від літньої спеки на замських виллах, римські нобілі прагнуть продемонструвати своє багатство та знання в галузі літератури і філософії. Декоративність та символізм почали витісняти природну красу ландшафту. Високого рівня досягло у цей період топіарне мистецтво. Посушливий клімат та складний рельєф місцевості вимагали вирішення багатьох інженерних проблем. Автором підкреслено внесок античного паркобудівництва у становлення і розвиток європейської та світової садово-паркової культури.*

***Ключові слова:** садово-паркове мистецтво, античність, культура, давня Греція, Римська імперія.*

Annotation. In article it is spoken about the development of landscape art in Europe in ancient times. It is highlighted the characteristic features that distinguish gardens and parks, created in ancient Greece and Roman Empire. Since ancient times in Greece there was a cult of trees and flowers, which was reflected in the poetic myths and legends. It is shown, that natural groups of trees that grew on the mountain slopes, became the basis for the creation of sacred groves: temple gardens (situated around the temples), heroes' groves (created in honour of the Greek heroes), nymphaeon (dedicated to the nymphs). The first park in Greece, dedicated to Diana, the goddess of hunting, was laid by historian Xenophon. Typical for this period were gardens and parks, in which ancient Greek philosophers (Plato, Aristotle, Epicurus) passed the knowledge to their students. A beautiful garden with many species of plants raised a disciple of Aristotle, Theophrastus, which was called "the father of botany". In the cities there was not enough land available for gardens cultivation. The large garden plots owned only Supreme rulers and very rich men. A model of the ancient Greek garden was considered the garden of king Alkinoos, described by Homer in the "Odyssey". However, the ancient Greece was the birth place of the public gardens. Shady trees were planted on the squares around the cool fountains, where the city-dwellers preferred to spend the most part of the hot day.

Having learned some of the artistic ideas of the Greeks, the Romans revolutionized the garden and park art. Park ensemble as the phenomenon with all its attributes is a product of the Roman civilization. The garden has become an integral part of the life style of the Roman nobility, which preferred to spend the hottest time of the year outside of cities, at their villas, surrounded by greenery. Here the Roman aristocrats tried to demonstrate their wealth, as well as knowledge of literature and philosophy, The art of cutting of green plantations reached the high level. Decorative art and symbolism displace the natural beauty of the landscape. The arid climate and the complicated relief required the solution of many engineering problems, such as the planting on the mountain slopes and water supply. The cultivation of gardens in the Roman Empire helped scientific treatises on farming and gardening of such well-known poets, writers and naturalists, as Virgil, Horace, Cato, Varro, Pliny the Elder.

The author underlines the contribution of the ancient landscape designers to the formation of European and world landscape gardening culture. A characteristic feature of ancient Greek garden construction was the skillful use of picturesque landscape: the use of natural groups of trees, the creation of terraces for planting of ornamental plants, the development of efficient methods of water supply. At this time began the decoration of gardens with small sculptural forms, pergola, fountains. The Roman contributions to the world gardening was: an axial placement of plants, the use of flower stalls and busts sculpture, the improvement of figured cutting of trees and bushes. Creatively using the experience of previous centuries, the Greeks and the Romans laid the basis for further development of landscape art not only on the European territory, but all over the world.

Key words: garden and park art, antiquity, culture, ancient Greece, Roman Empire.

Гармонійне співіснування людини і природи найяскравіше відчувається в архітектурі храмів, амфітеатрів та рукотворних садів, які вписуються в ландшафт, не порушуючи, а доповнюючи його натуральну красу. Захоплення жителів Європи картинами природи сягає своїм корінням ще у мінойську культуру. Живі та мінливі, на відміну від сакрально застиглих єгипетських, фрески Криту та Санторіну насичені зображенням ландшафтів та елементів природи. Вода та гори, птахи та риби, все співіснує у надзвичайно яскравій та життєрадісній палітрі фрескового живопису мінойських пам'яток. Проте тільки починаючи з епохи античності садово-паркове будівництво виступає як самостійний мистецький напрям.

Садам античності присвятили увагу чимало авторів: А. Д. Жирнов (1977), Л. І. Рубцов (1979), М. Рандхава (1981), Д. С. Лихачов (1982), В. П. Кучерявий (1984), Л. Фаррар (1998), К. Райлі (2000), В. І. Білоус (2001), В. В. Дормідонтова (2003), О. Б. Сокольська (2004), Ю. В. Белочкіна (2011). Проте звернення до цього важливого етапу розвитку садово-паркового мистецтва не втрачає своєї актуальності.

У спекотному кліматі Греції, з її кам'янистим та гірським ландшафтом, основою для перших садів стали групи дерев, що зростали на гірських схилах. Природні гаї, що прилягали до храмів, вважалися священними. "Священним гаєм" по суті називався натуральний ліс, що зберігав свою природність і незайманість [1].

Культ дерев та квітів, відображений у поетичних міфах, існував у Греції з давніх часів. Могутній дуб, як майже в усіх народів Європи, присвячувався верховному божеству. Греки вважали його деревом Зевса, здатним передвіщати майбутнє. Уламок священного дуба Афіна вставила у кіль корабля Арго, щоб оракул міг передавати аргонавтам волю бога. Золоте руно, за яким вони пливли до Колхіди, висіло там на священному дубі. Тополя, як і у слов'янських народів, символізувала горе. За своєю символікою до неї була близька верба, що зростала у підземному гаю Персефони. Під лавром народився Аполлон, і у лавр була перетворена німфа Дафна, яка бажала врятуватися від його переслідувань. Кипарисом звали молодого мисливця, друга Аполлона, який випадково вбив свого улюбленого оленя і помер від переживань. Аполлон перетворив його тіло на кипарисове дерево, яке почали висаджувати на кладовищах на ознаку любові до померлих. Гранат, емблема шлюбу та плідності, присвячувався Гері, дружині Зевса. Яблуня вважалася деревом Афродіти, якій присудив яблуко Парис, як найпрекрасніший з богинь [2].

Втіленням оновлення природи виступав бог Адоніс, народжений мірровим деревом. Як і Озіріс в Єгипті, Адоніс нескінченно помирає і воскресає, але його образ насичений рослинними елементами. Коли він гине, із крапель його крові з'являються троянди, а із сліз невірної богині краси Афродіти – анемони. Під час святкування на честь Адоніса грецькі жінки піднімалися на дах, виставляли глечики із зеленню (салат-латук, фенхель) і поливали такі міні-садоочки своїми сльозами, чекаючи відродження бога [3].

Як показали результати розкопок, власники міських будинків рідко мали можливість розводити сади. Міста будувалися на скелях, де було дуже мало землі і взагалі не вистачало вільної площі. Водопостачання здійснювалось за допомогою джерел, колодязів та цистерн. Рослини у приватних будинках вирощувались хіба що в горщиках. Проте у публічних місцях (агора в Афінах тощо), де греки проводили чимало часу, висаджувались тіністі дерева, які зволожувались водою з міських фонтанів. Ділянками, достатніми для вирощування садів, володіли царі та заможні греки. Своїми розаріями хизувався перед гостями

напівміфічний цар Мідас. Зразком давньогрецького саду вважався Сад царя Алкіноя, описаний Гомером в “Одіссеї” (VIII ст. до н. е.) [4].

Перший парк у Греції був присвячений Діані, богині полювання, і був створений у Скіллах. Заклав його історик і вояк Ксенофон (434 – 356 рр. до н. е.) після повернення з походу у Персію. На взірць перських садів, він наказав симетрично посадити плодові дерева навколо храму, для чого у скельній поверхні робилися спеціальні заглиблення, наповнені ґрунтом. Афіньський храм Гефеста класичної доби супроводжували міртові та гранатові дерева, причому відстань між їхніми рядами дорівнювала проміжку між колонами храму. Такі симетрично насаджені дерева слугували затишними тінистими алеями. З точки зору грецької естетики стовбури дерев підкреслювали природність кожної храмової колони.

Одним із типів громадських садів були священні гаї героїв – героїни. При них влаштовували змагання, для чого робили площадки, засипані піском, та іподроми, оточені рядами дерев. Дерева обиралися декоративні: платан, чорна тополя, кипарис, вільха, мирт та лавр, іноді навіть пальма. Інший тип святилища складала німфеї – гаї з водоймами, водоспадами та олтарями, присвяченими німфам. Згодом за часів Римської імперії та в епоху Відродження композиція німфеї стала одним з найулюбленіших паркових мотивів [5]. Проте не лише культові обряди та спортивні змагання відбувалися в Греції на лоні природи. Саме на природному тлі, в садах та галях збирали своїх учнів давньогрецькі філософи та вчені. Платон (427 – 347 до н. е.) викладав свої погляди в Академії, як називався міський сад, присвячений герою Академу. Аристотель (384 – 322 до н.е.) збирав своїх учнів у парку біля храму Аполлона Лікейського, звідси і назва – лікей (або ліцей). Епікур (341 – 270 до н. е.) читав лекції в “саду Епікура”, розкішному та вибагливому, що вважається першим у Греції садом, насадженим біля міського будинку. Теофраст (372 – 287 до н. е.) заснував школу, що одержала назву “перипатетика” – буквально від виразу “прогулянки тінистою алеєю”, а після смерті був похований у парку, що оточував місце, де знаходилась його школа.

Розвиток філософської думки створив передумови для формування раціонального мислення, сприяв систематизації і узагальненню раніше отриманих знань і їх поглибленню: адже не дарма людей, що прагнули досягнути думкою навколишній світ, Сократ назвав філософами, тобто любителями мудрості. Давньогрецькі філософи-натуралісти мали певний доробок в галузі природознавства, зокрема у ботаніці. Так, Демокрит (460 – 370 рр. до н. е.) цікавився проблемою вирощування деяких сільськогосподарських рослин. Аристотель написав 4 великих і 11 малих трактатів з біології, що дає підстави вважати його засновником біології як науки. Здобутки Аристотеля отримали подальший розвиток в роботах його учня Теофраста, якому належить дев'ятитомна “Історія рослин”, де описана будова і способи розмноження рослин, їхні хвороби. В іншій великій праці “Про причини рослин” Теофраст підкреслює роль факторів довкілля для росту і розвитку рослинних організмів. Він наводить назви садових рослин – трав та квітів, переважно таких, з яких можна робити вінки та гірлянди: троянди, лілеї, гвоздики, левкої, гладіолуси, анемони. Відомо, що Теофраст сам виростив великий сад, в якому розквітали гладіолуси, півонії, анемони та низка екзотичних рослин. З цибулин лікувальних рослин, вирощуваних у своєму саду, він робив мазі для лікування хворих [6].

Переїнявши певні мистецькі ідеї у греків, римляни, що запровадили нові технології водопостачання, революціонізували садово-паркове мистецтво [7]. Парковий ансамбль як феномен з усіма його атрибутами є продуктом римської цивілізації. У центрі римського саду найчастіше споруджували прямокутний басейн, за єгипетським взірцем. Навколо нього розбивали паркову зону з вольєрами, гротами, храмами, перголами. Всі архітектурні споруди мали міфологічний зміст та присвячувалися богам або ж німфам. Декоративність та символізм стають основою такого саду, повністю витісняючи природну красу ландшафту. Для більшої ефектності та насиченості “природних картин” запозичили асирійську систему терасованої площини, що також економило земельні ділянки.

Проблема поливу частково вирішувалась за рахунок води, яку збирали на даху під час дощу. Проте сади та улюблені мешканцями Риму терми вимагали набагато більше води, ніж могли дати дощі, джерела та криниці – постала потреба у постійно діючому водопроводі. Вода мала йти з гір самопливом, для чого римляни будували спеціальні мости-акведуки, багатокілометрові водоводи. Для поливу саду у 19 р. до н. е. був уперше використаний акведук Аква Вірго, вода з якого вважалася найсмачнішою в Римі. На початку II століття н.е. в Римі вже налічувалось десять акведуків.

Складний рельєф місцевості вимагав розв'язання багатьох інженерних проблем. Так, водозабірний басейн мав спеціальні затвори, за допомогою яких можна було вимірювати витрати води і поповнювати її запаси або спускати їх в разі потреби. Вода з акведука, що збиралася в басейні, далі розподілялася по свинцевим трубам. Римляни знали, що свинець небезпечний для організму, але справедливо вважали, що стінки труб недовзі покрийються захисним шаром кальцію.

Будівельні, зрошувальні та садівничі роботи потребували навичок та знань, які продовжували розвиватися за часів Римської імперії. Видатний механік римського періоду Ктесібій (300 – 230 рр. до н. е.) винайшов ряд механічних пристроїв, зокрема дерев'яний циліндр зі шкіряним поршнем для нагнітання води або повітря. Згодом Герон (I – II ст. н. е.) винайшов клапан і перетворив винахід Ктесібія у насос. За свої роботи в механіці, гідравліці, пневматиці, геодезії та автоматичі він отримав звання Герона Олександрійського. Його пристрої не тільки забезпечували роботу фонтанів, а й використовувались як розважальні автомати, конструкцію яких він описав у книзі «Пневматика».

Найвідоміший з водяних атракціонів Герона Олександрійського називався «Фонтан сови». Це була герметична цистерна, вода до якої потрапляла з фонтану. Від цистерни відходила порожниста трубка у вигляді гілки, на якій сиділи чотири пташки. Вода, витікаючи з трубки, витісняла з неї повітря, створюючи звук, схожий на пташині трелі. Стікаючи у резервуар під цистерною, вода поступово наповнювала її і

починала повертати вал, в результаті чого з'являлася фігурка сови. Пташки замовкали, немов би злякавшись її (а насправді в трубці просто не залишалося повітря) [8]. Імператори та папи дуже полюбляли жартівні механізми, потаємна пружина яких звільнювала струмінь води, що бив гостя у фізіономію.

Римляни любили відпочивати в садах біля водограїв, які влітку зазвичай пересихали. Гай Пліній Старший (23 – 79 рр. н. е.) запропонував автоматичні регулятори з легкого дерева, які плавали на поверхні, скріплені системою важелів. Залежно від рівня води в басейні вони відкривали або закривали стулки для подачі води. Архітектор і інженер Марк Вітрувій (друга половина I ст. до н. е.) створив автоматичні пристрої для регулювання води, яка поступала у водосховища з гір, а також для нормальної роботи фонтанів.

Закладанню і вирощуванню садів у Римській імперії допомагали трактати з землеробства та садівництва різних авторів, зокрема поетів. Так, відомий римський поет Вергілій (70-19 рр. до н. е.), автор «Енеїди», створив монографію «Георгіки» («Хазяйнування на землі») з чотирьох книг, присвячену проблемам сільського господарства, лісівництва, бджільництва, розведення тварин. Перші згадки про декоративне садівництво стародавнього Риму можна знайти в одах поета Горация (65-8 рр. до н. е.). У його маєтку окрім плодкових дерев росли декоративні (платан, бук, лавр, кипарис), розташовані мальовничими групами [9].

Про техніку давньоримської агрикультури та організацію управління маєтком йшлося у творі Катона (234-149 рр. до н. е.) «De agri cultura» («Про землеробство»). Трактат з сільського господарства «De re rustica», що належав перу Марка Теренція Варрона (116 – 27 рр. до н. е.), розділявся на три частини: польове господарство, скотарство, присадибне господарство. Колумелла (I ст. н. е.) створив працю у 12-ти книгах «On Agriculture» («Про сільське господарство») – справжню енциклопедію тих часів, десятий том якої був присвячений проблемам садівництва.

«Natural Historia» («Натуральна історія») Плінія Старшого (23-79 рр.) у 37-ми томах вміщувала відомості з географії, астрономії, ботаніки тощо. Він сам володів великим садом, в якому росли плодкові дерева, квіти, зернові культури. З його праць можна дізнатись про те, які рослини висаджувались у садах Риму та його околиць: буксус, кипарис, ююба, лимон, олеандр, фінікова пальма, суничне дерево, лілія, м'ята, троянда, фіалка. Серед птахів, що жили в цих садах, були голуби, солов'ї, чорні дрозди, іволги, щогли, вівсянки. Якщо сад був достатньо великий, в ньому могли жити такі тварини, як, скажімо, кози. Про римські присадибні сади писав у своїх листах Пліній Молодший (61 – 112 рр. н. е.). Він класифікував типи пейзажів, створюваних навкруг великих вілл, відмічаючи ліси, гаї, пагорби, канали, ручаї, береги.

Римляни висаджували деревні та квіткові рослини на виступах арок – це, наприклад, були висячі сади Колонна. Великою популярністю користувалися розарії. Троянди присвячувались богині любові та богу вина і слугували атрибутами на всіх церемоніях. Ними вінчали переможців, увітчували молодят, прикрашали надгробки, пелюстками обсипали гостей під час застілля [10]. Квіти, які експортували з Єгипту, коштували дуже багато. Відомо, що одного разу імператор Нерон (37-68 рр. до н. е.) сплатив за троянди, привезені з Олександрії, тонну золота [11]. Щоб задовольнити потребу у трояндах, римляни почали вирощувати їх у таких кількостях, що це, як завважив Гораций, призвело до зменшення посівів зернових [12].

За часів імператора Августа (63 р. до н. е. – 14 р. н. е.) топіарне мистецтво – штучна стрижка дерев та кущів – досягло високого рівня. Так, у віллі Ручелай кущі були підрізані у вигляді кораблів, храмів, птахів, тварин, чоловічих та жіночих фігур. Рослини вистригали також у вигляді літер, з яких складалося ім'я власника саду. Складається враження, що у своїх садах римляни віддавали перевагу тим деревам, ріст яких зупинений або форма спотворена. Їх зачаровувала багата, штучно оброблена природа, але вони не розуміли величчя дикої природи. До вільного саду, співзвучного з природним ландшафтом, було ще далеко. На нього чекала доба християнства, яка відверне садове мистецтво від топіарного, але залишить йому символізм, скрутість простору, і надасть ще більше утилітарності.

Під впливом Греції при будинках патрициїв Риму поширився перистильний тип саду – обнесений колонадою внутрішній двір прямокутної форми (на думку Вітрувія довжина перистиллю повинна бути на третину більшою від його ширини). Простір між колонами був засаджений деревами, кущами і квітами, а всередині зазвичай знаходилася декоративна водойма (імплувій). Згодом така композиція стала одним із елементів громадських будівель.

Поява першого громадського саду в Римі, на Монте-Пінчіо, пов'язана з іменем Лукулла (117-157 рр. до н. е.), політичного діяча та полководця. Для свого саду (Horti Lucullani) він привозив з азіатських походів рідкісні рослини [13]. Зокрема, саме він першим ввіз з Азії до Італії вишню. Чудовий парк з басейнами, фонтанами, великим ставком для купання і різних розваг на воді збудував для городян на Марсовому полі полководець імператора Августа Агриппа (63 р. до н. е. – 14 р. н. е.). За часів Августа був створений також невеликий громадський сад – так званий портік Лівії, площею 115x75 м. Посередині саду був партер з басейном, алеї прикрашували перголи. У публічних садах, на форумах, в термах, цирках та театрах мешканці Риму проводили більшу частину свого часу [5].

Поступово культурне життя Риму переміщується у замські вілли, які стають осередками живої природи та живої думки. Звичайно, викупити ділянку в ста стадіях від Риму, на правому березі Тибру з гірським схилом, де була царина найкращих ландшафтів для будівництва вілл, міг собі дозволити лише забезпечений римлянин. Пишність та краса східних садів вплинула на смаки римської знаті, а предмети мистецтва, вивезені з Єгипту, Малої Азії та Персії (також і Греції), завершували цю досить невластиву для лаконічних італійських ландшафтів красу. Пов'язувалися усі елементи нового для античності паркового дійства наявністю змісту літературного, філософського або ж історичного. Заможні римські аристократи демонстрували свої багатства, а також знання літератури, філософії, доповнені особистими смаками.

Сад став неодмінною часткою стилю життя римської знаті: наявність саду свідчила про високий статус його володаря. А. Регель розрізняв два види вілл: сільські або господарські (вілли рустика) та міські, або вілли веселощів (вілли урбана) [14]. Патриції перебиралися до заміських вілл на березі моря, коли «визрівали перші фіги», тобто коли наступала спека. Якщо була можливість, площа, відведена під сад, збільшувалась. Найзаможніші римляни мали не одну віллу з садом за межами міста. Так, Пліній Старший полюбляв проводити зиму в Лаурентумі, де був м'який морський клімат, а літню спеку – в іншому своєму маєтку, на озері Комо.

Яскравим прикладом розкішної вілли була вілла імператора Адріана (76-138 рр. н. е.). Серед інших імператорів він вирізнявся любов'ю до природи та мистецтва, багато подорожував. На своїй величезній віллі в Тибурі він забажав зібрати зменшені копії всіх тих побудов, що вразили його увагу під час подорожей, щоб насолоджуватися приємними згадками. На його віллі були розміщені Ліцей, Академія, Темпейська долина [15]. Втілення такого задуму потребувало значних затрат. Для створення копії єгипетського храму Серапіса треба було пробити у скелі канал довжиною у 6.000 футів, подібний до того, що в Єгипті з'єднував храм з Нілом. Були викопані басейни, збудовані бібліотеки з куполами, впорядкований пляж, пісок якого взимку підігрівався. Складний рельєф, різниця між рівнями якого складала 40 м, теж потребував спеціальних витрат при плануванні та забудові. На території вілли знаходилися сотні чудових статуй, нині розкиданих по всьому світу [8].

Захоплення садівництвом призвело до того, що всі землі довкола Риму були віддані під забудову вілл. Пам'ять про природність минулих століть зберігалася поза межами саду. І поступово, невинно рухаючись до кризи, римська цивілізація знову починає задивлятися на гаї, ліси, діброви, які височать за огорожею. Прямі алеї завершаються бельведером, або ж відкритими планами до самого горизонту, що відкривають справжні природні картини, які набувають більшої цінності, аніж усі повтори архітектурних чудес світу, або пам'яток мистецтва, бачених під час далеких походів [16].

Від римських парків та садів залишилися згадки у літературних творах та зображення на настінному розписі часів I ст. до н. е. – 50 р. н. е., який особливо добре зберігся в Помпеях – місті, законсервованому на століття внаслідок виверження Везувію. Тут були сади двох типів: невеличкі у внутрішніх двориках, де квіти росли на клумбах, у ящиках і горщиках, та великі, що займали більшу частину маєтку. Великий сад з декоративними прикрасами та водними пристроями існував при будинку Октавіо Квартіо (назва господаря походить від напису на каблучці, знайденої у найближчому від будинку антикварному магазині). Вздовж саду до будинку пролягала пергола, посеред якої протікав вузький канал довжиною у 50 м. Через канал були перекинуті мостики, а з боків висаджені дерева і розставлені статуї. Посередині перголи та в кінці її знаходились фонтани, всі поверхні яких вкривав розпис. Особливістю такого саду (a villa garden) було сполучення продуктивності та орнаментальності. Для його власника приємний відпочинок не виключав фермерської діяльності. З художньої точки зору це був наче казковий світ Уолта Діснея: на вузьких доріжках двоє не могли розійтися, отже, кількість поступалася якості [17].

Досвід, набутий давніми греками в галузі садівництва, мав неабиякий вплив на подальший розвиток садово-паркового мистецтва. Антична Греція стала місцем народження громадського саду. Характерною рисою садового будівництва було вміле використання мальовничого гірського ландшафту: використання природних груп дерев, створення терас для висаджування декоративних рослин, розробка раціональних методів водопостачання. Почалось прикрашення садів малими скульптурними формами, перголами (критими алеями), фонтанами.

Садове мистецтво Риму розвивалося у трьох напрямках: 1) сади атріумно-перистильних житлових домів; 2) заміські вілли; 3) громадські сади [5]. Розробляючи ці напрями, римляни зробили помітний внесок у садівництво: осьове розташування рослин, використання квіткового партеру і бюстової скульптури, удосконалення фігурної стрижки дерев і кущів. Творчо засвоївши досвід садівничих попередніх століть, вони революціонізували садово-паркове мистецтво, створивши підґрунтя для його подальшого розвитку.

Джерела та література:

1. Гамалія К. М. Сад – природа, сповнена змісту / К. М. Гамалія // Софія. – 2005. – № 2-3. – С. 4-7.
2. Кагаров Е. Культ фетишей, растений и животных в Древней Греции / Евгений Кагаров. – СПб., 1913. – 326 с.
3. Мифы народов мира / Под ред. С.А.Токарева. – В 2-х тт. – М.-Минск-Смоленск: Советская энциклопедия, 1994.
4. Гомер. Одиссея / Гомер; [пер. з старогрецької Б. Тена] – Харків: Фоліо, 2002. – 574 с. (Бібліотека світової літератури).
5. Жирнов А. Д. Искусство паркостроения / А. Д. Жирнов. – Львов, 1977. – 208 с.
6. Рандхава М. Сады через века / Махендра Рандхава; [Сокр. пер. с англ. Л. Д. Ардашниковой]. – М. : Знание, 1981. – 320 с.
7. Farrar L. Ancient Roman Gardens / Linda Farrar. – London: Sutton Publishing Limited, 1998. – 237 p.
8. Мортон Г. В. Рим. Прогулки по вечному городу / Генри В. Мортон; [пер. с англ. В. Капустиной]. – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2007. – 512 с. (Биография великих стран).
9. Кучерявий В. П. Урбоекологія / В. П. Кучерявий. – Львів: Світ, 1999. – 353 с.
10. Цингер А. В. Занимательная ботаника / А. В. Цингер. – 5-е изд. / ред. С. С.Станкевич. – М. : Сов. Наука, 1951. – 247 с.
11. Рубцова О. Л. Rosa L. в Україні: генофонд, історія, напрями досліджень, досягнення та перспективи / О. Л. Рубцова. – К. : Фенікс, 2009. – 343 с.

12. Krussman G. Rosen, Rosen, Rosen / Gerd Krussman. – Berlin: Flamburg Parey, 1974. – 448 S.
13. Кучерявый В. А. Природная среда города / В. А. Кучерявый. – Львов: Изд-во «Вища школа» при Львов. ун-те, 1984. – 144 с. (Охрана окружающей среды).
14. Регель А. Изящное садоводство и художественные сады / Арнольд Регель. – СПб.: Издание Г. Б. Винклер, 1896. – 447 с.
15. Буассье Г. Археологические прогулки по Риму / Гастон Буассье; [пер. с франц. М. Безобразовой]. – М., 1915. – 346 с.
16. Ryley C. Roman Gardens and their Plants / Claire Ryley. – Hampshire: Sussex Archaeological Society, 2000. – 56 p.
17. Beard M. Pompeii. The Life of a Roman Town / Mary Beard. – London: Profile Books: 2010. – 360 p.

Литвинов В.В.

УДК 739 . 7 : 7 .072 . 2 : 343 . 982 . 327

ОСОБЕННОСТИ ОПИСАНИЯ ПРЕДМЕТОВ ФАЛЕРИСТИКИ В ТАМОЖЕННЫХ ДОКУМЕНТАХ

***Аннотация.** Работа посвящена особенностям и правилам атрибуции и описания предметов фалеристики в таможенных документах. Рассмотрены способы визуального определения, какой предмет фалеристики, к какой группе относится.*

***Ключевые слова:** орден, медаль, значок, таможеня.*

***Анотация.** Робота присвячена особливостям та правилам атрибуції та опису предметів фалеристики в митній документації. Розглянуті способи візуального визначення, який предмет фалеристики, до якої групи відноситься.*

***Ключові слова:** орден, медаль, значок, митниця.*

***Summary.** The culture values – the various objects material and spiritual culture, which have archaeology, anthropology, historical, literature, art and scientific values for national and word cultures. The task for customs officers in skill identification and make an inventory the culture values. There are multitude kinds the culture values which it is necessary different forms for their description. The orders, medals and badges are one of kinds the culture values. The author propose rule for identification given form the culture values. The sources of building the visual thumbnails of the culture values in human are analyzed in this work. The author reasons of mistaking attribution of cultural values.*

***Key words:** order, medal, badge, customs.*

Как показывает опыт, главной целью любого туриста (кроме отдыха) является приобретение сувениров, среди которых почётное место занимают предметы фалеристики¹. К предметам фалеристики относятся:

- **государственные награды**, которые традиционно делятся на **ордена**², **медали**³ и наградное оружие, не относящееся к предметам фалеристики;
- **нагрудные значки и знаки**⁴;
- **жетоны**⁵ (сувенирные, юбилейные, памятные, служебные, нагрудные);
- **медальоны**⁶.

К сожалению, в наше время уровень осведомлённости наших современников о предметах фалеристики достаточно низок. Благодаря средствам массовой информации люди знают, как выглядят статуэтки

¹ **Фалеристика** – специальная историческая дисциплина, изучающая историю орденов, медалей и знаков отличия.

² **Орден** – знак отличия, почётная государственная награда за особые заслуги. Орденские знаки были распространены в Европе в XIV-XVI веках, как придворные ордена, учреждённые монархами в Англии (1348 Орден Подвязки, 1350 орден Бани), Франции (1579 орден святого Духа) для поощрения дворян. Наибольшее количество орденов появляется в XVII-XIX веках. Каждый орден имеет одну или несколько степеней. Между орденами существует иерархия по отношению друг к другу.

³ **Медаль** – плоский металлический знак круглой, прямоугольной или иной формы, разнообразного размера с двусторонним изображением и (или) надписью с устройством для ношения на верхней одежде или поверх её.

⁴ **Значок** – пластина с какими-нибудь изображениями, носимая на груди как украшение, памятный знак или знак принадлежности к какой-либо организации.

⁵ **Жетон** – металлический знак, который указывает на принадлежность к определённой организации, общине. В качестве примера: нагрудная бляха (жетон) ямщика Сарапульского земства (а), жетон сотрудника гестапо (б) и личный жетон военнослужащего вермахта (в). Существует разновидность жетонов в честь какого-либо события. Жетон в честь некоего события произошедшем в Царском Селе 23.11.1909 г. (г) и жетон офицера крейсера “Адмирал Макаров”, в память о вступлении крейсера в строй в 1912 году (д).

⁶ **Медальон** – (от франц. настольная медаль) плоский металлический знак круглой, прямоугольной или иной формы, разнообразного размера с двусторонним изображением и (или) надписью в память о событии, месте, человеке или дате без устройства для ношения на одежде или на шее, который, в отличие от медали, не является государственной или ведомственной наградой.